

FUNDAMENTALİST YAHUDİLER

Doç. Dr. Ali Osman KURT

ESKİ
YENİ
YAYINLARI

Eskiyei Yayınları: 31

FUNDAMENTALİST YAHUDİLER

Doç. Dr. Ali Osman KURT

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Kapak & Mizanpaj
FCR

Baskı & Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alınteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: 2011
2. Baskı: Ağustos 2016

ISBN: 978-605-5978-31-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyei.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

FUNDAMENTALİST YAHUDİLER

Doç. Dr. Ali Osman KURT

Ankara 2016

Kıymetlilerim;

Fatma Dilara, Ahmet Selim ve Mehmet Ali'ye...

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
SUNUŞ	11
GİRİŞ	13
KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ	15

BİRİNCİ BÖLÜM HASİDİLİK

(ORTAYA ÇIKIŞI-TARİHÇESİ VE ÖNDERLERİ)

I. HASİDİLİĞİN TANIMI.....	21
II. HASİDİLİĞİ ORTAYA ÇIKARAN ETKENLER.....	23
1. Dış Etkenler.....	25
a. Doğu Avrupa'nın Siyasi ve Ekonomik Durumu.....	25
b. Boğdan Hmelnitski İsyanı.....	30
2. İç Etkenler.....	33
a. Lurianci Kabala.....	33
b. Sabatay Sevi ve Jacob Frank Hareketleri.....	35
c. Rabbanî Yahudiliğin Din Anlayışı.....	43
d. Baal Şem Geleneği.....	45
III. HASİDİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHÇESİ.....	49
1. Hasidiliğin Ortaya Çıkışı.....	50
2. Hasidiliğin Tarihçesi.....	52
a. Ortaya Çıkışı ve Gelişme Dönemi (1734-1760).....	53
b. Güçlenme ve Yayılma Dönemi (1760-1815).....	53
c. Büyüme ve Bölünme Dönemi (1815-1880).....	54
d. Durgunluk ve Mücadele Dönemi (1880-1918).....	55
e. Karışıklık ve Yıkılma Dönemi (1918-1945).....	56
f. Yeniden Canlanma Dönemi (1945 ve Sonrası).....	57
IV. HASİDİLİĞİN ÖNDERLERİ.....	59
1. Kurucusu: İsrail ben Eliezer.....	60
a. Ben Eliezer'in Hayatı.....	60
b. Ben Eliezer'in Menkıbevi Yönü.....	65
c. Modern Dönemde Ben Eliezer Algısı.....	68
2. İsrail ben Eliezer'in Halefi: Magid Dov Ber.....	69
3. Kuramcısı: Yaakov Yosef.....	74
4. Habad Hasidiliğinin Kurucusu: Şeneur Zalman.....	78

İKİNCİ BÖLÜM
MİTNAGED HAREKET
(ORTAYA ÇIKIŞI-TARİHÇESİ VE ÖNDERLERİ)

I. MİTNAGED HAREKETİN TANIMI.....	83
II. MİTNAGEDLER VE ORTODOKSLUK.....	84
III. MİTNAGED HAREKET'İN ÖNDERLERİ.....	86
1. Kurucusu: Gaon Eliyahu ben Şlomo Zalman.....	86
a. Gaon Eliyahu'nun Hayatı.....	86
i. Gaon ve Hasid Oluşu.....	91
ii. Menkıbevi Yönü.....	95
iii. Meşruiyet Kaynağı Oluşu.....	97
iv. Eğitim Reformculuğu.....	103
v. Hakkında Doğru Bilinen Yanlıklar.....	108
b. Gaon Eliyahu'nun Eserleri.....	110
2. Kuramcısı: Volozhinli Hayyim.....	115
a. Hayatı ve Etkisi.....	115
b. Volozhin Yeşivası ve Musar Hareketi.....	118
i. Volozhin Yeşivası.....	118
ii. Musar Hareketi.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HASİDİ-MİTNAGED MÜCADELESİ
(TARİHÇESİ)

I. İLK DÖNEM: 1772 ÖNCESİ VE SONRASI.....	127
1. 1772 Öncesi Dönem.....	127
2. 1772 Sonrası Dönem.....	135
3. Hasidilik Karşıtı Bildiriler.....	136
II. İKİNCİ DÖNEM: 1781 VE SONRASI.....	142
1. Vilna Bildirisi.....	142
2. Vilna ve Shklov Bildirileri.....	144
3. Gaon Eliyahu'nun Hasidiliği Kabul Ettiği İddiaları.....	148
4. Mitnaged Hareket Dışındaki Hasidi Muhalefet.....	151
III. ÜÇÜNCÜ DÖNEM: 1797 VE SONRASI.....	153
IV. DÖRDÜNCÜ DÖNEM: HASİDİ-MİTNAGED UZLAŞMASI.....	160
V. SİYONİZM'İN DOĞUŞUNA ETKİSİ.....	168

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HASİDİ-MİTNAGED MÜCADELESİ
(SEBEPLER VE TARTIŞMA KONULARI)

I. HASİDİ MUHALEFETİN SEBEPLERİ	171
II. HASİDİ-MİTNAGED ARASINDAKİ TARTIŞMALI KONULAR....	179
1. Tevrat Öğrenimi.....	181
a. Tevrat Öğrenmenin Önemi	182
b. Tevrat ve Yir'a.....	190
c. Tevrat Lişma	193
d. Tevrat Öğrenmek ve Amel Etmek	196
2. Dua	199
a. Duanın Önemi.....	200
b. Dua İhlalleri.....	205
c. Dua ve Kavana.....	210
d. Dua ve Devekut	214
e. Dua ve Neşe.....	222
3. Kabala	235
a. Hasidilik Öncesi Kabalistler	235
b. Hasidilik ve Mitnaged Harekette Kabala	235
c. Tanrı-Âlem İlişkisi	249
d. Kötülük Problemi.....	260
4. Çilecilik.....	264
5. Dinî Liderlik	270
a. Saddik Kavramı.....	272
b. Saddikin Aracılık Görevi	274
c. Saddikin Güçleri	276
d. Mitnagedlerin Saddik Eleştirisi	283
e. Saddiklik ve Mesihlik	290
6. Kılık-Kıyafet	294
7. Şehita.....	295

BEŞİNCİ BÖLÜM
MODERN DÖNEMDE HASİDİLER VE MİTNAGEDLER
(FUNDAMENTALİST YAHUDİLER)

I. HABAD HASİDİLİĞİ	306
II. AGUDAT YİSRAEL	309
III. NETUREİ KARTA.....	312
1. Neturei Karta'nın Kökeni	312

2. Neturei Karta'nın Ortaya Çıkışı	313
3. Neturei Karta İdeolojisi	317
a. İlahî Kurtuluş ve İnsanın Pasifliği	321
b. Kurtuluştan Önce Tövbe	329
c. Kurtuluşun Öncüsü Olarak Dindarlar	330
d. Demokrasi Değil Teokrasi	331
4. Neturei Karta'nın Holokost Yorumu.....	333
5. Neturei Karta'nın İsrail Devleti'yle İlişkisi.....	336
IV. DEĞEL HATORAH.....	343
SONUÇ	345
SÖZLÜK	351
KAYNAKÇA	363

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
AÜEBF	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Baal Şem Tov	: İsrail ben Eliezer
Beş	: İsrail ben Eliezer
Ben Eliezer	: İsrail ben Eliezer
BT	: Babil Talmudu
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: Çeviren
çoğ.	: Çoğulu
Dov Ber	: Mezriçli Magid Rabbi Dov Ber
E.S.	: Editorial Staff
Ed.	: Editör
EH	: The Encyclopedia of Hasidism
EJ	: The Encyclopaedia of Judaism
EJd	: The Encyclopaedia Judaica
Gaon Eliyahu	: Vilnalı Gaon Rabbi Eliyahu ben Şlomo Zalman
Gershon	: Kotovlu Rabbi Abraham Gershon
GRA	: Vilnalı Gaon Rabbi Eliyahu ben Şlomo Zalman
Hayyim	: Volozhinli Rabbi Hayyim
İA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
KT	: Kudüs Talmudu
Luria	: İshak ben Solomon Luria

M.Ü.O.D.İ.Ü.E	: Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü
Mendel	: Vitebskli Rabbi Menahem Mendel
Mendelssohn	: Moses Mendelssohn
Nahum	: Çernobilli Rabbi Menahem Nahum
R.	: Rabbi/Rebbe
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
Şeneur Zalman	: Liadili Rabbi Şeneur Zalman
Toldot	: Toldot Yaakov Yosef
Ty	: Tarih yok
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
YA	: Yahudilik Ansiklopedisi
Yaakov Yosef	: Polonyalı Rabbi Yaakov Yosef
Yay.	: Yayınları
YEJ	: The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe

SUNUŞ

Yahudi tarihi incelemeleri, genellikle Yahudilerin maruz kaldıkları *dış kaynaklı* dinî ve siyasi baskı, şiddet ve kısımlar tarihi temeline dayanır. Yahudi yaşamını ve dinini tehdit eden Asur, Babil ve Roma sürgünleri, Doğu Avrupa'da, İspanya'da ve son olarak Almanya'da görülen şiddet ve katliamlar ile modern dönem aydınlanma ve sekülerleşmesinin yol açtığı bozulma veya asimilasyon, Yahudilik araştırmalarında köşe taşlarıdır. Buna karşın Yahudilerin kendi içindeki politik çekişmeler, dinî ayrılık ve bölünmeler ile mezhep kavgaları çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Hıristiyan ve hatta İslam tarihi çalışmalarında öne çıkartılan din eksenli muhalefet ve hizipleşmeler, Yahudi tarihi söz konusu olduğunda büyük oranda görmezden gelinmiştir. İşte bu çalışmada, modern Yahudi tarihindeki en büyük dinî çatışma ve bölünmelerden birisi, belki de en büyüğü konu edilmiştir: *Hasidiler ve Mitnagedler*.

18. yüzyıl Doğu Avrupası'nda mistik bir dinî hareket olarak ortaya çıkan Hasidiliğin, Rabbanî otoritelerce geleneksel inanca ve değerlere aykırı görülerek din dışı ilan edilmesiyle kamplaşma kaçınılmaz olmuştur. Hasidiler, doğru öğretiden ayrılmış heretikler addedilerek dışlanırken, onlara karşı mücadele başlatan hahamlar ise muhalifler anlamında *Mitnagedler* olarak isimlendirilmiştir. Bu iki Yahudi grubu arasındaki ihtilaf ve mücadele bugüne kadar farklı düzeyde devam etmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde Hasidiler ve Mitnagedler arasındaki aktif mücadeleyi sona erdiren bazı gelişmeler yaşanmıştır. Geleneksel Yahudiliği tehdit eden aydınlanma hareketi ve siyonizm, iki ezeli düşman grubunu birbirine yaklaştırmış ve birlikte ortak düşmanlarına karşı mücadele vermeye başlamışlardır. Günümüzde Hasidiliğin dünya kamuoyundaki şöhretinin

aksine Mitnaged ismi neredeyse unutulmaya yüz tutmuştur. Günümüzde Litvaklar (Litvanyalılar) olarak adlandırılan Mitnagedler, Polonya kökenli bazı Hasidi gruplarla birlikte siyonizme ve İsrail Devleti'ne karşı aktif mücadele yürütmektedir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren büyük oranda *Ultra-Ortodoks* veya *Fundamentalist* olarak isimlendirilen Yahudi topluluklarını *Hasidiler* ve *Mitnagedler* birlikte oluşturmaktadır. Metin içerisinde modern dönemde bu grupları tanımlamak için *Ultra-Ortodoks* yerine *fundamentalist* kavramı kullanılmaktadır.

* * *

Akademik bir çalışma, arka planda birçok ismin doğrudan veya dolaylı yardım ve desteğiyle meydana gelebilmektedir. Bu isimler arasında saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Baki Adam ve Prof. Dr. Ahmet Gökbel ile değerli dostlarım Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN ve Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN'ı şükranla anıyorum. Her zaman kendilerinden samimi ilgi ve teşvik gördüm. Yıllarca aynı anabilim dalında huzur içinde birlikte çalıştığım Doç. Dr. Dursun Ali Aykıt başta olmak üzere, kıymetli meslektaşlarım Doç. Dr. Hasan Özalp, Yrd. Doç. Dr. Yasin Meral ve Yrd. Doç. Dr. Abdullah Demir, son okumaları yaparak önemli katkılarda bulundular. Hepsine müteşekkirim. Kitabın baskı öncesi son okumasını yapıp yazım yanlışlarını büyük bir titizlikle tespit eden Rufi Tiryaki'ye ve özellikle eserin ikinci baskısının *Eskiye Yayımları* arasında çıkması için teşvik ve desteklerinden dolayı Hüseyin Nazlıaydın'a kalbi teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan, dualarıyla ayakta durabildiğim manevi dayanağım anneme ve babama, her daim yanımda olup bana destek olan fedakâr eşime ve çocuklarıma minnettarım. İyi ki varlar.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır...

Ali Osman KURT

15 Temmuz 2016/ANKARA